

УДК 069.42/069.426:069.427

© Ірина ЄРМОЛАЄВА

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФОНДОВІЙ РОБОТІ МУЗЕЮ

Наголошується на актуальності проблеми комп'ютеризації науково-фондової роботи в музеях у сучасних умовах. Простежуються етапи запровадження КАМІС – комплексної автоматизованої музейної інформаційної системи, її використання в різних векторах фондової роботи Меморіалу. Акцентується на перевагах комп'ютерних технологій під час обліку та пошуку музейних предметів у фондозбірні музею, комунікативних конструктів.

Ключові слова: Меморіальний комплекс, КАМІС, інформаційно-пошукові системи, комп'ютеризація науково-фондової роботи, база даних, облікова документація.

Сучасні інформаційні технології використовуються у різних сферах діяльності людини. Не є винятком і музейна справа. Комп'ютер став звичним предметом на робочому місці музейного працівника.

Уперше комп'ютер був використаний для автоматизованої каталогізації музейних колекцій 1963 р. в США спеціалістами Національного музею американської історії. Дослідження та практичні розробки автоматичних інформаційно-пошукових систем у наш час проводяться на міждержавному і національному рівнях, а також окремими музеями та організаціями, музейними об'єднаннями, групами дослідників.

Нині, на жаль, в Україні немає державної автоматизованої інформаційної програми для музеїв, стандартів опису музейних предметів та єдиних довідників-тезаурусів. Деякі музеї розробляють такі програми самостійно (Національний музей історії України, Дніпропетровський національний історичний музей імені Д.І. Яворницького) або закуповують у російських розробників (Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків, Національний музей літератури України). Проблема комп'ютеризації науково-фондової роботи в музеях є надзвичайно актуальною в наш час. Тому серед головних пріоритетів, на які буде спрямовано Державну цільову національно-культурну програму розвитку музейної справи в Україні на наступні п'ять років, визначено: «Затвердити державний стандарт електронного обліку музейних пам'яток; створити єдину державну інформаційну систему електронного обліку музейних предметів, колекцій, зібрань; укомплектувати музеї необхідними технічними засобами

та програмним забезпеченням» [1]. У Меморіальному комплексі багато вже зроблено в цьому напрямі – створено науково-технічний відділ інформатизації, оснащений сучасною технікою; забезпечені комп'ютерами та принтерами науково-експозиційні й науково-дослідний відділи, а також відділи науково-освітньої та науково-фондової роботи (на жаль, ще в недостатній кількості); створена внутрішньомузейна мережа на 20 робочих місць, які під'єднані до музейної автоматизованої системи і мають вихід в Інтернет.

Комп'ютеризація фондів у Меморіальному комплексі «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» проходила двома етапами. На першому етапі було створено власне програмне забезпечення. На другому – здійснено перехід на комп'ютерну автоматизовану музейну інформаційну систему – KAMIC.

У 1998 р. Меморіальний комплекс розпочав роботу над створенням комп'ютерної програми «Фонди» власними силами. Програма була складена в Access і спрямована насамперед на автоматизацію обліку, оскільки саме автоматизація обліку в комп'ютеризації науково-фондової роботи є першочерговим, пріоритетним завданням. Саме ввід в електронну базу облікових даних дозволяє отримати максимум інформації про стан фондів за різними групами зберігання.

Спочатку програма «Фонди» була встановлена на одному, а згодом – на двох комп'ютерах у секторі обліку й заповнювалась його співробітниками. Інформація, що вводилась у систему, була обмежена обліковими даними (стисла назва предмета, стан збереження, облікові номери, дані про власників, фондоутворювачів та співробітників музею). Однак база давала можливість:

- проведення облікових операцій (створення електронних актів на постійне-тимчасове зберігання, актів передачі на матеріально відповідальне зберігання, актів видачі в експозиції та на виставки, а також за межі музею);
- друку облікової документації (різноманітні акти, протоколи фондово-закупівельних комісій, довідкові картки власників предметів);
- створення картотек предметів, їх власників, фондоутворювачів;
- створення простих, однорівневих словників і довідників (за винятком словника власників предметів, який містить вичерпну інформацію про людину, а також перелік матеріалів, переданих до музею);
- проведення пошуку;
- створення статистичних звітів.

У програмі «Фонди» були також створені бази даних окремих груп зберігання, де основна інформація про предмет заносилась у таблиці на кшталт електронного топографічного опису. На їхній основі можна було створювати акти видачі предметів в експозиції та на виставки, назви яких автоматично відображались у таблиці; проводити пошук предметів за назвою, обліковими номерами, власником, датуванням; перевіряти місце, де знаходяться предмети.

Проте програма була недосконалою, позаяк уже йшлося про обмеженість інформації про предмети. З подальшим накопиченням інформації програма все частіше давала збої. Створення запитів було нелегкою справою. Крім того, через деякі об'єктивні причини програма не була завершена.

2009 р. керівництво Меморіального комплексу вирішило придбати програму російської фірми Альт-Софт КАМІС за умови її пристосування до вимог музею. Наприкінці року програма була встановлена.

Ця інформаційна система найбільш функціонально насичена та надійна, вона використовується в багатьох музеях Росії, деяких музеях України. Програма реалізована на СУБД Oracle в клієнт-серверній архітектурі й забезпечує одночасну роботу в мережі необмеженої кількості користувачів із центральною базою даних значного обсягу та з високими характеристиками надійності, безпеки і захисту від збоїв. Система має можливість працювати з єдиною музейною базою даних, що дозволяє переглядати інформацію про колекції музею по фондах (групах зберігання), зберігачах, типах опису; робить більш ефективним механізм запитів до бази, а також використання в описі музейних предметів ієрархічних довідників-тезаурусів [2].

Слід зауважити, що переходу на КАМІС передувала кропітка підготовча робота, пов'язана зі складанням технічного завдання для конвертації даних із програми «Фонди» до КАМІС та розробкою структури нової автоматизованої програми. При цьому були враховані помилки програми «Фонди», використані попередні здобутки, продумані поля форм для введення інформації про предмети та персоналії, графи таблиць груп зберігання, структура та вміст довідників, запроваджені нові словники, довідники-тезауруси. Зокрема, довідник «Події», що містив раніше інформацію про бойові операції Другої світової війни, складові руху Опору, режим окупації, роботу трудівників тилу, повоєнні військові конфлікти, був поділений на декілька окремих ієрархічних довідників-тезаурусів. Для заповнення електронної картки на особу-власника предметів були спеціально створені довідники навчальних закладів, військових звань, посад, спеціальностей, частин та з'єднань, стосунків з іншими людьми (взаємовідносин між особами). Програма містить словники та довідники, якими користуються для опису предметів конкретної групи зберігання («Нагороди», «Автори книжок», «Серії книжок», «Періодичні видання», «Образотворчі колекції», «Матеріал», «Техніка» та інші), але є словники загального користування – географічні, походження предметів, власників, фондоутворювачів, співробітників, фондової та експозиційної топографії тощо. Робота над удосконаленням програми (структури та наповнення довідників, усунення дублів, що з'явилися при конвертації даних із попередньої програми, структури різноманітних друкованих звітів) триває.

Головна мета роботи автоматизованої інформаційно-пошукової системи – удосконалити інформаційне забезпечення діяльності музею, уникнути багаторазового введення інформації, полегшити та спростити роботу музейного працівника, позбавивши його від складних операцій, і таким чином вивільнити час для наукової роботи. Комп'ютеризація науково-фондової роботи (музейних фондів) стала одним із важливих факторів сучасної діяльності музею й виконує таку функцію, як концентрація інформації про музейне зібрання.

У комп'ютеризації науково-фондової роботи автоматизація обліку є першочерговим пріоритетним завданням, яке може стати самостійним фактором поліпшення діяльності музею. Саме введення в базу облікових даних дає змогу отримати максимум інформації про стан фондів за різними розділами.

Комп'ютеризація обліку фондів потрібна музею ще й для того, щоб уся інформація про музейне зібрання була сконцентрована в одному місці (у комп'ютерній базі даних із доступом до інформації всіх науковців музею), а не була роздібнена в численних шафах з інвентарними книгами.

Упровадження автоматизованої облікової системи було продиктовано нагальними потребами музею. Саме вона слугувала стимулом для первинного наповнення бази даних. З метою збільшення темпів накопичення інформації в електронному вигляді з другої половини 2010 р. був змінений порядок підготовки науковими співробітниками предметів на фондово-закупівельну комісію. Окрім вимоги обґрунтування необхідності включення предметів до фондової колекції, з'явилася потреба внесення відомостей про предмет у базу даних музею і представлення науково-уніфікованих паспортів, роздрукованих за допомогою програми KAMIC. Це дає змогу прискорити здійснення облікових операцій, навчити практично всіх науковців роботі з автоматизованою системою та структуруванню інформації про предмет. Упродовж двох із половиною років до музейної електронної бази даних внесено інформацію про 9 500 предметів. Одночасно постало питання поповнення бази даних відомостями про музейні предмети, що надійшли значно раніше. Прискорення процесу документального оформлення руху предметів із нових надходжень і неможливість провести аналогічну операцію зі «старою» частиною колекції поставило нагальне питання нарощування темпів введення інформації про музейні предмети, які раніше були прийняті до фондозбірні музею. Це досить складне завдання, адже фондові колекції музею нараховують 360 000(!) одиниць (300 000 – основного та майже 60 000 – науково-допоміжного фондів). Крім того, недостатньо просто дублювати інформацію зі старих інвентарних карток, яка може бути неповною і навіть помилковою. Необхідно всю інформацію перевірити, додатково вивчити, під'єднати до відповідних довідників, зафіксувати зображення і, більше того, перекласти з російської мови на українську (а це понад 200 000 карток). Майже 80 000 музейних предметів було конвертовано з музейної бази «Фонди», однак інформація про них є недостатньою. Як зазначалося раніше, картки на конвертовані предмети містять основні облікові дані, більшість граф залишаються незаповненими (матеріал, техніка, опис, зміст, автори, місце створення тощо). Наразі музейна електронна база містить 90 000 карток (паспортів) музейних предметів, 28 000 – повністю заповнені. Вважаємо за доцільне насамперед заповнити електронні картки на музейні предмети, представлені в експозиції (зокрема й муляжі), та оформити акти видачі за допомогою інформаційної системи KAMIC; видачу предметів на виставки та інші заходи обов'язково оформлювати через зазначену систему. Це дасть змогу простежити рух предметів із фондів в експозицію, тобто створити в базі своєрідну історію експозиції.

Застосування інформаційно-пошукової системи KAMIC для реєстрації та повного опису музейних предметів основного, науково-допоміжного і тимчасового фондів, подальшого автоматизованого пошуку необхідної інформації, упорядкування, друку облікової інформації, інших запитів та ведення статистики зафіксовано у внутрішньому музейній інструкції [3, 14–15].

Наповнення бази даних трансформує її в справжній інформаційний ресурс для внутрішньомузейного користування (відбору експонатів для виставок, проведення різноманітних досліджень, підготовки наукових розвідок, довідок, каталогів тощо). Для створення повноцінного інформаційного ресурсу необхідні спільні зусилля всього наукового складу музею. У процесі комплектування наукові співробітники повинні дізнатися якомога більше інформації про предмети, їхніх власників. Часто під час роботи над новими експозиціями, виставками, підготовки наукових довідок чи статей науковці дістають нові дані про музейний предмет або пов'язаних із ним персоналій. Усю набуту в процесі роботи інформацію необхідно заносити до електронної картки об'єкта (паспорт, довідкова) одразу, щоб уникнути втрати даних. Облікова документація має бути джерелом повноцінної інформації про об'єкт (крім візуального опису та характеристик, повинна містити історію предмета, обставини надходження до колекції, результати наукових досліджень, відомості про консервацію або реставрацію, перелік друкованих матеріалів з інформацією про об'єкт тощо). Це полегшить пошук необхідних матеріалів. На жаль, нині поширена практика, коли співробітник фондів видає на виставки значну кількість предметів і практично відразу більшу частину виданого приймає назад, оскільки ці предмети не задовольняють вимог експозиціонера (роль фондівика при цьому зводиться до прислуги співробітників науково-експозиційних відділів).

Наявність інформаційних ресурсів дає змогу без доступу до фондосховищ здійснити відбір необхідних предметів для оновлення експозиції, проведення виставок та різноманітних заходів. Цьому процесові сприяють електронні зображення предметів у різних ракурсах. Для нових надходжень встановлена обов'язкова вимога – наявність зображення предмета в електронній базі та на друкованому паспорті.

«Картинка» на екрані монітора – необхідна умова інформаційної системи про музейні колекції. Електронні зображення, на відміну від вербального опису, дають зоровий образ, а тому необхідні в роботі фахівців музею, зокрема: в обліковій та науковій роботі фондівих груп зберігання, у роботі науково-реставраційного відділу, у сфері популяризації та освіти, рекламній та комерційній діяльності. Оцифровка музейних предметів – один із важливих аспектів збереження музейних колекцій. По-перше, усувається потреба перебирати предмети руками під час підготовки виставок, друкованих видань тощо; по-друге, полегшується ідентифікація предметів під час звіряння; по-третє, якщо предмет загубився, то наявність електронного зображення у різних ракурсах сприятиме його пошуку. На сьогоднішній день оцифровано 6 350 музейних предметів (зображення зроблені у форматі JPEG(*.jpg) роздільної здатності 500 dpi для паперових носіїв та 300 dpi для фотоплівки). Однак роботу треба прискорити. Для цього передовсім необхідні додаткові кадрові та технічні ресурси: сучасні мережеві комп'ютери, кольорові планшетні сканери, зокрема для негативів і слайдів, цифровий фотоапарат зі штативом та софтбоксом (їхнє придбання передбачено в перспективному плані розвитку музею) [4].

Новітні технології змінюють погляд на музейне зібрання – від замкнутого сховища, доступного лише для музейних співробітників, до відкритої інформації музею, що

ознайомлює зі своїми фондами всіх зацікавлених. Тому серед пріоритетних завдань науково-фондової роботи – створення оптимальних умов для доступу до інформації про музейне зібрання як співробітників музею, так і науковців, дослідників та всіх, хто цікавиться тематикою Другої світової війни. І цьому сприяє фондова інформаційна система на паперових, а особливо на електронних носіях. Створення електронних баз даних про зібрання та колекції музею для громадськості реалізує право доступу громадян до культурних цінностей, культурної спадщини та інформації про них, яке зафіксовано в Законі України про культуру [5].

Фондова інформаційна система – взаємопов'язана сукупність матеріалів і документів, що складається в процесі обліку та зберігання музейних фондів; система фіксує результати вивчення музейних предметів і колекцій; слугує науковим та інформаційно-пошуковим цілям, необхідним для виконання соціальних функцій музею [6, 220].

Створення сучасної фондової інформаційної системи та модернізація всієї науково-фондової роботи щільно пов'язані з проблемою комп'ютеризації музею загалом. У цілому комп'ютеризація науково-фондової роботи – необхідна умова функціонування музею в нинішніх умовах суцільної комп'ютеризації. Фонди – основа музейного життя, фундамент, на якому реалізується музейна робота, організуються всі без винятку види музейної діяльності. Однією з безумовних переваг автоматизованої інформаційної системи для науково-фондової роботи є можливість одноразового введення основної інформації про музейний предмет і створення на її основі всього комплексу облікової та наукової документації, а також багатоаспектного пошуку.

Необхідно зауважити про важливість переходу від накопичення інформації до її інтерпретації, бо, власне, трансформація внесених даних в інформацію і відбувається під час їхнього використання з будь-якою метою: оновлення експозицій, підготовки публікацій тощо. Зі збільшенням інформаційних ресурсів музею (кількості описів предметів у базі даних) розширюється сфера використання інформаційної системи (можливість пошуку за базою, обробка запитів, підготовка друкованих видань, електронних каталогів, виставок тощо) – це те принципово нове, що можуть дати лише сучасні інформаційні технології. Відділ науково-фондової роботи започаткував виставки online (на сайті музею) за новими надходженнями. Це і популяризація фондових колекцій, і рух фондів, і пропаганда роботи науковців музею.

З усіх музейних функцій (комплектування, вивчення зберігання, використання) саме зберігання можна назвати найважливішим, адже воно акумулює двоєдність понять – зберігання предмета та зберігання інформації про предмет, оскільки предмет без інформації не має музейного значення [7, 14]. Тому термін «облік та зберігання» музейних предметів нероздільний [7, 18].

Облікова документація забезпечує юридичний захист предметів музейного зібрання та інформації про них. З часом можуть змінитися приміщення, інтер'єр, оновитися експозиції, втратити актуальність наукові роботи. Однак без змін залишаться лише музейні предмети та облікова документація, оскільки якісна документація про музейні колекції – найефективніший шлях до збереження культурного надбання.

Отже, з огляду на викладене вище варто зазначити, що комп'ютерні технології (введення інформації в базу даних) мають певні переваги, зокрема:

- вивільнення часу у кваліфікованих співробітників відділу науково-фондової роботи для вивчення, дослідження, введення в науковий обіг музейних предметів та колекцій, написання наукових праць замість непродуктивної витрати часу на просте переписування даних;

- уникнення помилок, викривлення інформації під час багаторазового переписування;

- спрощення внесення змін та доповнень до різних документів (актів видачі на виставки та повернення, актів звіряння, паспортів та довідкового апарату);

- спрощення та пришвидшення пошуку необхідної інформації, відбору музейних предметів або персоналій;

- сприяння вивченню, осмисленню та переосмисленню фондкових

- колекцій;

- визначення акстологічності музейних предметів;

- сприяння розробці напрямів комплектування;

- розширення доступу користувачів;

- спрощення інтеграції.

Технічна модернізація сама по собі не призводить до змін у свідомості людей. Необхідний ще певний фактор, що спонукає перехід від соціального до медіа-простору. Саме у віртуальне середовище переміщуються місця ділового спілкування, обміну ідеями, взаємного консультування тощо. Інформаційні технології стають невід'ємною частиною культури. Необхідність технологічної модернізації обумовлена суттєвим ускладненням умов функціонування і розвитку музеїв, які зацікавлені в інтенсифікації комунікативних зв'язків, зокрема міжнародних.

Джерела та література:

1. *Проект. Концепція державної цільової національно-культурної програми розвитку музейної справи на період до 2018 року. Розділ 5* // <http://www.mincult.kmu.gov.ua>.
2. *Кошечева Е.Л. Создание и использование музейных ресурсов* // <http://www.future.museuv.ru/part01/010202.htm>.
3. *Внутрішньомузейна інструкція. 24.11.2012 р. Розділ 6. Державний облік музейних фондів. Загальні положення.*
4. *Концепція наукового розвитку Меморіального комплексу «Національний музей історії Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років» на 2013-2020 роки.*
5. *Закон України. Про культуру. Розділ 1, стаття 2, п. 3. (Редакція станом на 12.12.2012 р.)* // <http://svk.gov.ua/public/frontend/img/pages/file/npb-otdel-culture-1.pdf>.
6. *Основы музееведения: Учебное пособие.* – М., 2010.
7. *Брюшкова Л. Учет музейных ценностей* // *Музей.* – 2009. – № 8.

© **Ирина ЕРМОЛАЕВА**

ТЕНДЕНЦИИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОНДОВОЙ РАБОТЕ МУЗЕЯ

Подчеркивается актуальность проблемы компьютеризации научно-фондовой работы в музеях в современных условиях. Прослеживаются этапы внедрения КАМИС – комплексной музейной информационной системы, ее использование в разных векторах фондовой работы Мемориала. Акцентируется внимание на преимуществах компьютерных технологий при учете и поиске музейных предметов в фондохранилище музея, коммуникативных конструктов.

Ключевые слова: Мемориальный комплекс, КАМИС, информационно-поисковые системы, компьютеризация научно-фондовой работы, база данных, учетная документация.

© **Iryna YERMOLAEVA**

TRENDS OF USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN STOCK MUSEUM WORK

It is examined the urgency of the problems of computerization of scientific and stock work of museums in modern terms. The stages of implementation of CAMIS program are traced in complex automated museum information system and its use in a variety of directions of Stock work of the Memorial Complex. It is emphasized on the benefits of computer technologies during registration and search of museum exhibits in the Museum Collection, communicative constructs.

Keywords: Memorial Complex, CAMIS, information retrieval systems, computerization of scientific and stock work, database, records.